

ságot a külsőben mégsem sürgette. Minél rendületlenebb a katolikus meggyőződés a tömegekben és tisztább a valóban lényegesek ismerete: annál kevésbé kell aggódnia a szer-
tartásokban különbözős káros következtései fölött."

A történelem adta keretek, a hazá, ennek fogalma mának is szólhat: „Mi egy nemzet? Egy nagy család. S a nemzetiség érzése? Család, szeretet, összetartás. Nem az-e célja az egyén-
nek, hogy e nagy testvériségbe olvadjon? Igen, de valamint a hazaszeretet nem kívánja,
hogy a szülőket megtagadjuk, úgy az emberiség, a valódi filantropizmus sem azt, hogy nem-
zetiségünkről lemondjunk."

Vitába száll a Kelet Népével (1878), mely Széchenyiről mint az egész modern Magyar-
ország megteremtőjéről ír. Azzal érvel, hogy a Tudományos Akadémia nem jöhetett volna
létre, ha nem lett volna előtte irodalom. Mikor 1874-ben Petőfi teljes kiadása napvilágot lá-
tott, neheztel a költő türelmetlenségére, nem véve figyelembe a költemények forradalmi
lendületét. „Türellem, te a birkák s a szamarak dicsó erénye / Tégedet tanuljalak meg?” –
Somogyinak egyik legfontosabb erénye ebben az időben a várakozással teli türellem.

Életének egyik legjelentősebb éve 1880, amikor 40–60 ezer kötetnyi könyvtárát egy
Szegeden létrejövő egyetem könyvtárának alapjául szánta.

Utolsó évtizedeit Esztergomban töltötte, ugyanitt hunyt el 1888. március 20-án.

BEKE MARGIT

IRODALOM

„Még nem fenyeget Észak”

Vas István: Ráérünk

Van-e, lehet-e a leghétköznapibb dolgoknak költészete? Ezt a kérdést újra meg újra fel-
vetjük, miközben a modern líra szándéko-
san póztalan, jelzésszerű, olykor minden
hagyománnyal szakító termékeit olvassuk. S
ez a modern – vagy annak nevezett – líra
olykor alaposan feladja a leckét, hiszen nem
is líra, vagy legalábbis nem mindig az, a költ-
ők egy része szakít minden „fennkölt”-tel
és „nagy”-gyal, hogy annál közelebről és
pontosabban adhasson látéleletet az élet leg-
egyszerűbb, leghétköznapibb tényeiről, oly-
kor magáról a versírásról, vagy éppen arról,
miért nem jut eszébe újabb vers. Hova-
tovább megszokjuk, hogy a lírikusok tüntet-
nek hétköznapiságukkal, megvetően szakít-
anak tevékenységük ősi kellékeivel és sza-
bályaival: sutba dobják a ritmust és a rímet,
s inkább a köznyelvből merítenek, máskor
pedig arra kényszerítik a befogadót, hogy
lőgrásban olvasva rejtvényeket fejtss, s

megvetően mondanak ítéletet minden
hagyományos, minden megszokott fölött,
mert azt ósdinak, idejétmúltnak hiszik.

S akkor egyszerre felbukkan egy régi vá-
gású költő, aki túl a hetvenen, csontjaiban
alattomosan bujkáló fájdalommal, idegei-
ben elmúlt és jelen szenvedésekkel, maka-
csul ragaszkodik régi hangjához, mely azok-
ból a verseiből is kihallik, amelyekben lát-
szólag teljesen új témákat, új élményeket
közöl. Vas Istvánt mindig is jellemezte a
póztalanság, az egyszerűség. De hetvenen
túl ennek mikéntje is megváltozik. Felis-
merte és tudatosította magában, hogy az
ember életében feltartóztathatatlanul elér-
kezik egy olyan korszak, amikor maga az
élet, az egymásra következő hétköznapok az
igazán fontosak, maga az a tény, hogy meg-
érte és megérhette őket, s hogy a baljós éj-
szaka után újra köszönheti a nappalt. Vas
István úgy tekint az elmúlásra, hogy abban
az életet köszönti és ünnepli. Ahogy a *Hány
napja lehet?* befejezésében írja:

*Ha jön az őszi szemtől-szembe,
Nyomát se lelje rettegésnek.*

*Ha kérdi: Mi tesz? – a Halálnak
Adassék azt felelnem: Élet.*

Ez a nagybetűvel írt és kiemelt Élet fogja össze újabb verseit, ez telíti sugárzással költészetét, s ez magyarázza, hogy napról napra van ereje új meg új jelenségeket, tényeket befogadni és ábrázolni. „Mikor az ember vénül, a kötő-Szövetek kezdik fokozatosan Elveszteni rugalmasságukat.” De a vénülő testben most is a régi friss szellem lobog, amely nem tud és nem is akar betelni a világ gazdagságával és gyönyörűségével, s a régihez hasonló szenvedéllyel fogadja be, dolgozza fel a csodákat, melyeket csak a költő láthat meg, s csak ő fejezhet ki habzó képeivel, vagy éppen nyugodtan, lassan cevegve egy pohár bor mellett.

Korábbi kötetében aligha véletlenül idézte vissza, élte újra Anakreón hangját és módorát. Az a finom ironia és önironia, mely a görög lírikust jellemezte, maradéktalanul megvan (megvolt!) Vas Istvánban is. Szívesen és örömmel figyeli a természet jelzéseit, mert azokból merít erőt, azok lesznek számára az emberi élet metaforái, melyek az elmúlásra éppúgy érvényesek, mint az újjászületésre. Életének egyik fontos közege a szentendrei kert, de ez a kert egyben az élet és halál nem szűnő és mindig újrainduló csatáinak jelképe is, ő maga pedig, jóllehet izmaiban érzi a fáradtságot, ugyanolyan szenvedélyesen és fogcsikorgató őszinteséggel idézi fel az újra meg újra feltalálható boldogság ígézetét, mint Kosztolányi tette a *Szeptemberi áhítat*-ban, melynek mintha kései, tömör utóhangja volna a *Nyárutó*:

*Ó nyárutó, tündöklő búcsúzás!
Van-e jogom rád vetni szemeimet?
A búcsúzástól én már elbúcsúztam.
Ha nincs is, ölelj, amíg lehet, ahogy lehet.*

Ez a szentendrei kert mintha ugyanazt jelentené Vas Istvánnak, amit Babits számára adott és jelentett Esztergom-Előhegy. Igaz, Babits prófétai szerepre készülődött, Vas István pedig látszólag elhárít magától mindent, aminek köze van, köze lehet a költő küldetéséhez. Még a versírást is fölöslegesnek, terhesnek érzi, hiszen sokkal értékeesebbnek véli magát a szemlélődést. Az a mód, ahogy rácsodálkozik a jelenségekre, ahogy figyeli és érzékeli a „jeleket”, azt mutatja, hogy akkor is tanít, amikor látszólag elhárít magától minden oktatói gesztust. Megtanulhatjuk tőle a gondolkodás fenn-

költ nyugalmát, azt a magatartást, mely nemcsak észreveszi, hanem értelmezi is a tényeket, s értelmező munkája során eljut egy olyan emberi tanulsághoz, amelyet oly szívesen vetünk el magunktól a felzaklatott, rémektől terhes mindennapi életben. A költő áll a kertben és azt érzékeli, azt írja le, amiben annyiszor csalatkozunk – a szépet, amely mégis jelen van a világban és az emberi lét minden szakaszában. Abban a csendben, amelyet kiküzdött magában és maga körül, érzi, hallja az idő hullámmását s azt a távoli, titokzatos üzenetet, melynek értelmezésére csak az vállalkozhat, akinek füle van a hallásra:

*Mintha még most is az óceán idő
Hullámmása itt csöndesen előttem,
Állok türelmesen és ráérősen
A nyári kertben várakozva tétlen,
Még mindig a jövőbe révedő.*

*Nem igyekszem. Már nem kell verset írnom.
A csönd vízjegye a fehér papíron.
Minék írónnal bepiszkítani?
Abból is üzenetet kell kiszűrni
S az üzenetet meg kell fejteni.*

*Köröskörül a jövőnd s a végzet
Tűzvonalai felvillámlanak.
Míg tétlen álltam, ég és kert sötét lett.
Kívül és belül ugyanaz a képlet –
Nincs más dolgom, csak hogy megfejtslek.*

(Tétlenül)

Az olvasóban persze felrémlik a „Rétség”, vajon nem ez a tudatoson, szinte kihívóan vállalt tétlenség az értelmes emberi lét egyik alapfeltétele? Vajon nem ugyanezt az állapotot kereste-e a Sziget tölgyfái alá menekülő Arany János? Vagy Esztergomban Babits Mihály? S nem ebből az állapotból következethetett-e az „égi báléj” csodájára Kosztolányi? Ez a futó és felületes névsor talán jelezhet valamit Vas István szellemi és költői magatartásának legjellemzőbb és legfontosabb előzményeiről. Pontosan érzékeli a „korszakváltás” jeleit. Ez egyszerre jelenti számára az egyéni idő kérelhetetlen múlását, de emlékezetébe idézi azt a tényt is, hogy minden irodalmi korszak és ízlés elmúlik: új ideálok jönnek, melyek korántsem biztos, hogy jobbak és teljesebbek az előzőeknél, feltartóztatni mégsem lehet

egyiket sem. A kert azonban megmarad. És e kertben békésen férnek meg egymással az emberi kultúra múltjának rekvizitumai, azok a szellemi értékek, melyek az őket számbavevőnek erőt, kitartást és biztonság adnak.

Annak az állapotnak, melyet Vas István kiküzdött magának, s amely egy „köztes” tartomány, ahonnet visszatekinthet megtett útjára, de kifürkészheti azokat az átkelőket is, melyek tovább visznek a meredeken, egyik legvonzóbb, példamutató sajátossága a lélek egyensúlyi állapota. Benne nyoma sincs pániknak, rémületnek, kapkodásnak. A költő nyugodt biztonsággal jelentheti ki: „Nem érdekel már semmi sem / Csak amiben hinni tudok / Ha éppen utamba akad”. Ne higgyük azonban, hogy céltalanul bolyong a zord faóriások között. Ott érezzük a sóvárgást is: hogy elérje s megtalálja mindazt, amiben hinni lehet és érdemes! Nem szűnő nyugtalanság hajtja akkor is, amikor békés szemlélődéseiről számol be és a napok múlását regisztrálja.

Vas István lírájának alapvető jellegzetessége volt s maradt az objektivitással palástolt szenvedély, az a konok reménykedés, melynek képe és állapota most is felbukkan költeményeiben. Látszólag betegségét, el-esett voltát panaszolja, elmondja, hogy falni akar még az élet kenyereből, de valahol a lelke mélyén ott lobognak azok a zászlók is, melyek a szabadságot és a kötetlenséget, az élet lebírhatatlan dicsőségét hirdetik, s amelyeket kibontva a régi tűzzel és hévvel rohan a halál bástyái ellen, a lét boldog diadalát hirdetve:

*Esedezem, fő jötevőm, Professzor Uram,
Helyezzen már szabadlábra, de hamarosan.
Ó, hiszen már kutyaabajom, kár volna itt*

*töltenem
Azt a kurtá időt, melyben vár még lopott,
öregkori szerelem.*

*Higgye el, hogy majd a kórházkapun túl
Sas keselyű lelkem börtönéből szabadul.*

*Sőt, az is lehet, hogy fent még egyszer hívják
szállani*

*A százsorszent égi szabadságnak fehér
zászlai.*

(Kórházban)

RÓNAY LÁSZLÓ

Kismonográfia Tersánszkyról

Rónay László máris tekintélyes irodalomtörténeti munkássága a Nyugat szellemi öröksége köré épül, s ez az örökség nem véletlenül kap mind nagyobb szerepet a jelen irodalmi és kulturális életében. A Nyugat irodalma eleven hagyományt jelent, amely a mában és a holnapban egyaránt érvényes erkölcsi és esztétikai értékeket mutat fel, egyszermind az irodalmi élet alakulásának természetes normáit képviseli. Rónay László kétségtelen érdeme, hogy ezekre az értékekre, ezekre a normákra egyforma gonddal ügyel. Szellemi értékek gondozójaként nemcsak az irodalomtörténetirő elemi „munkaköri kötelezségeinek” tesz eleget; nemcsak adatokat és összefüggéseket tár fel, nemcsak irodalomtörténeti tényeket rendszerez, hanem egy követésre méltó nagyszerű irodalmi örökséget is közvetít.

Ennek a feltáró, rendszerező és közvetítő tevékenységnek számos eredménye van: irodalomtörténeti kismonográfiák Kosztolányiról, Thurzó Gáborról, Képes Gézáról és Devecseriről, elemző tanulmányok Babits és Kosztolányi regényeiről, személyes mozzanatokban gazdag arcképvázlatok Sík Sándorról, Illyés Gyuláról, Vas Istvánról, Kálnoky Lászlóról, Szentkuthy Miklósról, Lovass Gyuláról. Ezeket egészíti ki most Tersánszky Józsi Jenőről írt munkája, amely a Gondolat Kiadó „Nagy Magyar Írók” című sorozatában jelent meg. A kismonográfia népszerű író, a kritikai közéletben is nagyra becsült alkotó egyéniséget választott hőségnek, Rónay László korszerű irodalomtörténeti összefoglalása olyan kitűnő előzményekre támaszkodhatott, mint Móricz Zsigmond, Schöpflin Aladár, Szegi Pál és Féja Géza korábbi, vagy Bodnár György, Kerékgyártó István és Szalay Károly későbbi esszéi, tanulmányai.

A Nyugat írói, kivált a „nagy nemzedék” képviselői, akik közé Tersánszky is tartozott, az alkotó személyiség elsőbbségét hirdették a mű felett. Lehetséges, hogy ez nem éppen korszerű esztétikai állásfoglalás, a „nyugatosok” törekvéseit mindenestre hiven fejezte ki. Tersánszky és társai az írói tehetség, tapasztalat és morál mindenek-